

SÖZLÜ KOMPOZİSYON TEORİSİ BAĞLAMINDA ÖZBEK DESTAN ANLATICILARI

Yard. Doç. Dr. Selami FEDAKAR*

Günümüze yakın dönemlerde gerçekleştirilen teorik çalışmalar, destan metinlerinin; anlatıcı, dinleyici çevresi ve anlatım ortamına, yani bu unsurlardan oluşan “sözlü geleneğe” bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymuştur. Destan metni ile destanın içinde yaratıldığı geleneğin bir bütünlük arz etmesi, destanların çeşitli özelliklerinin ortaya konulması amacıyla yapılan çalışmalarda, destanın yaratıldığı geleneğe özgü unsurların da dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Uzun yıllar halk bilimi çalışmalarında uygulanan metin merkezli kuramlardan sonra yakın dönemlerde ortaya atılan bağlam (icrâ) merkezli kuram ve yöntemlerle birlikte; destan geleneği, geleneğin aktarım yolları, destan metninin anlatım ortamına bağlı olarak değişmesi ve destan anlatıcılarının yetişme şartları vb. üzerinde önemle durulan konular haline gelmiştir. Bağlam merkezli kuramlar içinde yer aldığı kabul edilen “Sözlü Kompozisyon Teorisi”, anlatıcıların, destanları sözlü gelenekte nasıl oluşturduklarını açıklamak üzere geliştirilmiştir.

Bu çalışmada; Sözlü Kompozisyon Teorisi’nin temelini oluşturan; “formül”, “formüle yakın ifade” ve “tema”nın tanımı üzerinde durduktan sonra, bu üç unsurun Özbek destan anlatıcıları tarafından yaygın olarak kullanılan örneklerini vereceğiz. Daha sonra, Özbek destan anlatıcılarının çıraklıktan başlayarak usta bir anlatıcı olmalarını sağlayan yetişme şartları üzerinde durarak, Türk dünyası destan anlatma geleneklerinin ortak temellerinin ortaya çıkarılması amacıyla yönelik çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlıyoruz.

Milman Parry ve öğrencisi Albert Lord tarafından ortaya atılan Sözlü Kompozisyon Teorisi’nde; destan metinlerinin hangi kısımların öğrenildiği ve hangi parçaların olduğu gibi ezberlendiği, destan anlatıcılarının kullandığı formül ifadeler ve formül ifade oluşturma yolları, destan anlatıcılarının formül ifadeleri çıraklık dönemlerinden başlayarak nasıl öğrendikleri ve usta bir anlatıcı olarak dinleyici önünde nasıl anlattıkları ve destan anlatıcılarının repertuarlarının oluşması gibi konuların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.¹

Bu teorinin merkezinde, “yüz binlerce mısradan oluşan bir destanın bir anlatıcı tarafından nasıl yaratıldığı” sorusu bulunmaktadır. Sözlü Kompozisyon Teorisi’nde,

---

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk bilimi ABD Öğretim Üyesi

¹ Sözlü Kompozisyon Teorisi’nin yöntemleri, ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında bkz. Özkul Çobanoğlu, 1999: 229-257; Metin Ekici, 2002: 121-123.

destancuların genç yaşlardan itibaren bir sözlü gelenek içerisinde yetiştikleri ve anlatıcıların sözlü gelenekte, destanın bütünü kurabilmek için “formül”, “formüle yakın ifade” ve “tema” adı verilen geleneksel unsurları zaman içinde öğrendikleri kabul edilmektedir.

A. B. Lord “formül” (formula) adı verilen unsurları, M. Parry’nin tarifine sadık kalarak “Önemli bir fikri ifade etmek amacıyla benzer şiir ölçüsü şartlarında düzenli olarak kullanılan bir grup sözcük” (Lord, 1960: 4) olarak tanımlanmıştır. Tıpkı bir binayı kurarken duvarların tuğlalarla yapılması gibi, destanı oluşturmak için kullanılan bu formüller, geleneksel sıfatlar veya isim tamlama gruplarından oluşan mavi deniz, genç adam, yeşil çayır, kara yer, parlak güneş, aydınlık gün vb. gibi unsurlardır ve destanlarda diğer unsurlarla beraber kullanılmaktadır. Destanlarda yüzlerce örneği bulunan formüller; içinde buldukları manzum kısımların kafiye düzeni ve veznine uygun olarak, şiirde anlam, cümle yapısı ve ritmik birlikler oluşturmaktadır.

Destanların oluşturulmasında ikinci seviye, A. B. Lord tarafından “formüle yakın ifade” (formulaic expression) olarak adlandırılmıştır. Lord, bu unsurları; “formül benzeri özellik gösteren ve bir mısra veya yarı mısra şeklinde kurulan yapılar” (Lord, 1960: 4) olarak açıklamıştır. Oldukça karmaşık bir yapı arz eden formüle yakın ifadeler; temel bir cümle kalıbı içinde benzer veya ilişkili kelimelerin yer değiştirmesiyle, farklı anlatım tarzı veya mısra yapısının gerçekleştirilmesi sonucunda ortaya çıkar. Örneğin; “Delikanlı geceleyin atıyla Erzurum’a ilerliyordu” cümlesinde, “delikanlı” ifadesinin yerine “genç kız, korkusuz kahraman” vb. ifadeler yerleştirilebilir. Aynı şekilde, “atıyla ilerliyordu” yerine, atıyla gidiyor veya koşuyordu” olarak değiştirilebilir. Yine, “Erzurum” yerine başka bir şehir veya ülke ismi koyulabilir. Burada değiştirilebilir olan bir başka ifade de zaman ifadesidir. “Geceleyin” yerine başka bir zaman ifadesi kullanılarak cümle değiştirilebilir. Ancak burada değişmeyen unsur, anlatılmak istenen temel yapıdır. Yani, kahramanın belli bir zamanda belli bir yere gitmesi durumudur.

M. Parry ve A. B. Lord’un biraz muğlak bir şekilde ortaya attığı üçüncü seviye ise, “tema”dır. A. B. Lord, “Parry’i takip ederek, geleneksel bir müzikli anlatının formül tarzındaki anlatımında düzenli olarak kullanılan fikir gruplarını şiirin teması olarak adlandırdığını” ifade etmiştir. (Lord, 1960: 68) Temalar yapı olarak üç mısradan oluşacağı gibi, çok daha fazla mısradan oluşabilmekte ve birkaç temanın birleşmesiyle epizot adını verdiğimiz kısımların oluşmasını sağlamaktadır. Anlatıcılar yetiştikleri gelenek içinde; kahramanın atının eyerlenmesi, kahramanın yurdundan ayrılması, ailesinden birini tanınması, at sürmesi, savaşması vb. gibi temaları yüzlerce kez dinleyerek öğrenmektedir.

Sözlü Kompozisyon Teorisi'ni geliştiren M. Parry ve A. B. Lord'un karmaşık bir yapı arz eden tanımlarını şöylece basit olarak açıklamak mümkündür:

1. *Formül*: Geleneksel ifade veya kelimelerin kombinasyonu.
2. *Formüle Yakın İfade*: Bir veya yarı mısralık cümle.
3. *Tema*: Üç veya çok daha fazla mısradan oluşan tipik sahne tasvirleri.

Sözlü Kompozisyon Teorisi'nin ana hatları üzerinde durduğumuz bu kısımdan sonra, Özbek destan anlatıcıları hakkında bir takım genel bilgiler vererek, teorinin temelini oluşturan söz konusu üç unsurun Özbek destan anlatıcıları tarafından yaygın olarak kullanılan örneklerine geçmek istiyoruz.

Özbekistan'ın çeşitli bölgelerinde “yüzbaşı”, “sâki”, “sâzende”, “sannavçı”, “dastançı” adlarını alan, fakat yaygın olarak “bahşı” adı verilen destan anlatıcıları, Özbek destan geleneğini “destan mektebi” adı verilen farklı ekoller oluşturabilecek düzeye çıkarmışlardır.² Coğrafi olarak buldukları bölgenin adını alarak “Korgan”, “Bulungur”, “Şehrisebz” vb. gibi adlarla anılan destan ekolleri, Özbek destan geleneğinin ve destan anlatıcılarının repertuarlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bağlı buldukları ekoller içinde çok sistemli bir usta-çırak ilişkisi içinde yetişen Özbek destan anlatıcıları, çeşitli konuların işlendiği pek çok destanî anlatma oluşturmuşlardır.

Özbek sözlü geleneğindeki destan metinleri incelendiğinde, Özbek bahşılarının ustalarından dinleyerek öğrendikleri “formül”, “formüle yakın ifade” ve “tema” adı verilen geleneksel unsurları kendi üsluplarına göre geliştirdikleri, ustalık derecelerine göre yenilerini oluşturdukları görülmektedir. Özbek bahşıları, bu unsurları bir destanda birkaç defa kullandıkları gibi, aynı yapıyı benzer şekilde farklı anlatmalar içinde de kullanmışlardır.

Özbek bahşılarının oluşturdukları destanlarda oldukça fazla sayıda ve çok çeşitli formüller (epitetler) kullandıkları görülmektedir. Burada Özbek destanlarında formüller üzerinde tek tek durmanın imkanı olmadığı için bu konuda hakkında genel bir değerlendirme yapmanın daha uygun olacağını düşünüyoruz.

Özbek destanlarında en güzel örneğini Alpamış Destanı'nda gördüğümüz “*On ming üyli Kongırat, On altı uruğ Konğırat*”, “*karanlık gece (karanğı keça)*”, “*açılmış gül*”, “*sonsuz çöl (bepayan çöl)*” vb. gibi formüllerin yanında ak (*ak beden, kol, otağ, yüz, siit vb.*), kara (*kara benekli at*), kızıl (*kızıl surat*) ve boz (*boz doğan*) vb. sıfatlarla oluşturulmuş pek çok formül bulunmaktadır. Ayrıca, kahramanların bey (*Bek Alpamış*), han (*Han Rüstem*), komutan (*Sahibkiran Köroğlu*) vb. gibi sıfatlarla tasvir edilmesinin yanında destanî anlatıma uygun

² Özbek destan anlatıcıları ve destan mektepleri hakkında bkz. Selami Fedakar, 2003: 42-67.

olarak kahramanın kendisi, atı, sevgilisi ve kılıcının özelliklerini gösteren formüller de yaygın olarak kullanılmıştır. Özbek destanlarında bulunan bu formüller kahramanın ismiyle bütünleşen bir yapı arz etmektedir. Bu tip formüllerin Türk sözlü geleneğinde en güzel örneklerini gördüğümüz Dede Korkut Kitabı'ndaki gibi kahramanın adıyla birlikte değil, kahramanın adının yerine kullanılmaktadır. Özbek destanlarında; Alpamış ve Goroğlı gibi kahramanlar; “*aslan (şer, arslan)*”, “*kaplan (yolbars)*”, “*şahin (şunkar)*”, “*kartal (burkut)*”, “*deve (nar)*” ve “*ejderha*” gibi hayvanlarla; Avaz Han, Rüstem Han, Nurali vb. genç kahramanlar ise, “*genç deve (bota)*” ve “*akdoğan (karçığay)*” gibi hayvanların adlarıyla ifade edilmiştir. Ayrıca, kahramanın sevgilisi, “*ince belli (hıpça belli)*”, “*dutar boyunlu*”, “*gül yüzlü*”, “*melek suretli (melayik suretli)*” vb. gibi ifadelerle, kahramanın atı, “*Arap atı (arabı tulpar)*”, “*bidevi at (bedav at)*”, “*Türkmen atı (Türkmenî at)*” kahramanın kılıcı ise, “*keskin çelik (keskir polat)*”, “*elmas kılıç (elmas çelik)*” ve “*yılan dilli kılıç (ilan tilli kılıç)*” gibi formüller kullanılarak tasvir edilmiştir.

Özbek destanları “formüle yakın ifade” adı verilen unsurlar bakımından oldukça zengin bir yapı arz etmektedir. Özbek bahşılarının sadece biri tarafından kullanılan formül ifadeler olduğu gibi, neredeyse bütün bahşılar tarafından kullanılan formül ifadeler de bulunmaktadır. Aynı şekilde, bir bahşıya özgü formül ifadelerin bahşının bildiği pek çok destanda kullanıldığı görülmektedir. Sadece bir bahşıya özgü formüle yakın ifadelere verilecek en güzel örnek Fazıl Yoldaşoğlu'na aittir. Fazıl Yoldaşoğlu'nun anlattığı destanlarda yaygın olarak “*Hazan bolib bağda güller soladı. (Hazan olur, bağda güller solar.)*” şeklinde kullandığı ifadeyi “*Hazan bolsa bağda güller solmaydi (Hazan olsa bağda güller solmaz)*”, “*Hazan bolmay bağda güller solmaydı (Hazan olmadan bağda güller solmaz)*” vb. şekilde pek çok benzerini kullanmıştır. Töre Mirzayev, Fazıl Yoldaşoğlu'unun anlattığı sadece Alpamış Destanı'nda bu ifadenin onüç farklı şeklini tespit etmiştir. (Mirzayev, 1979: 70)

Özbek destan geleneğinde birden fazla bahşı tarafından kullanılan formüle yakın ifadeler oldukça fazla sayıdadır. Bu türdeki formül ifadeler, Özbek destan geleneğindeki formül ifadelerin kendine has özelliklerini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Özbek bahşılarının pek çoğu tarafından benzer veya az çok farklı şekillerde kullanılan formül ifadeye örnek olarak; “*Dem şu demdir, özga demni dem deme (Dem şu demdir, başka demi dem deme)*” (Alpamış, 1998: 143) mısrasını vermek uygun olacaktır. Fazıl Yoldaşoğlu'nun Alpamış Destanı'ndan alınan bu mısra; Muhammedkul Canmuradoğlu Polkan ve Ergaş Cumanbülbüloğlu tarafından “*Dem şu demdir ötgan demni dem deme (Dem bu demdir geçmiş demi dem deme)*” (Alpamış 1999: 111) şeklinde, Rahmetulla Yusufoglu “*Dem bu demdir,*

özga demni dem deme (Dem bu demdir, başka demi dem deme)” (Göroğlining Tuğılışı, 1996: 18) şeklinde, Ergaş Cumanbülbüloğlu tarafından Fazıl Yoldaoğlu'nun kullanımına benzer olarak “*Dem şu demdir, özga demni dem deme (Dem şu demdir, başka demi dem deme)*” (Dalli, 1972: 123) kullanılmıştır.

Üzerinde duracağımız bir başka formül ifadeye yakın ifade örneği diğerlerinden farklı bir yapıyla kurulmuştur. Farklı bahşilar tarafından kullanılan bu tip formül ifadelerde hiç değiştirilmeden oluşturulan ilk mısra ile ikinci mısra ya bir biriyle yer değiştirmektedir veyahut da her iki mısra da küçük değişiklikler yapılarak düzenlenmiştir.

Fazıl Yoldaşoğlu'nun Rüstem Han Destanı'ndan alınan;

Köp yaşagin köp yılgaça ölmagin,	(Çok yaşayın yıllar boyu ölmeyin,)
Yahşilik kör yamanlikni körmagin.	(İyilik görün kötülüğü görmeyin)

(Rüstemhan, 1972: 89)

mısraları Ergaş Cumanbülbü'l'nün anlattığı, Özbek Köroğlu dairesi destanlarından biri olan Ravşan Destanı'nda aşağıdaki gibi yer değiştirilerek kullanılmıştır;

Yahşilik kör yamanlikni körmagin.	(İyilik görün kötülüğü görmeyin,)
Köp yaşagin köp yılgaça ölmagin,	(Çok yaşayın yıllar boyu ölmeyin.)

(Ravşan, 1972: 550)

Yine bir başka farklı kullanım da Muhammedkul Canmuradoğlu Polkan ve Ergaş Cumanbülbüloğlu'ndan derlenen Alpamış Destanı'nda bulunmaktadır;

Yahşilik kör yamanlikni körmagin.	(İyilik görün kötülüğü görmeyin,)
Bizning elda uzak yaşa ölmagin,	(Bizim elde uzak yaşayın ölmeyin.)

(Alpamış: 1999: 19)

Formüle yakın ifadelerin Özbek destanlarında yukarıdaki örneklerde gördüğümüz farklı şekillerdeki kullanımlarının bulunması iki farklı sebeple açıklanabilir. Bu sebeplerden biri, Özbek bahşilarının şahsî üsluplarından kaynaklanan bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer sebep ise, aşağıda üzerinde duracağımız destan temalarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Bahşiların bu formül ifadeleri farklı temaların içine dahil ederek kullanmaları, doğal olarak bu unsurlarda bir takım değişikliklerin oluşmasını sağlamaktadır. Örneğin, bahşi bu formül ifadeyi hüznü bir sahneyi veya ayrılık sahnesini anlatırken farklı kurgulayacak, sevgililerin kavuştuğu, mutlu bir sahneyi anlatırken ise, şiirin yapısına uygun bir takım değişiklikler yaparak kurgulayacaktır.

Çirgi üstidan koydi cahaldirikni, (Eyer örtüsü üstüne koydu kadife örtüyü.)
Hizmetkar katta kılar kullikni, (Hizmetçiler iyi yapar kulluğu.)
Yad eylab yıǵladık yaratgan hakka, (Ah edip aǵladık yaradan Hakk'a.)
Astagina alib koydi beliga, (Yavaşça alıp koydu beline.)
Bulǵardan tikilgan yahşi bellikni. (Kumaşından dikilen güzel eyer kuşağını)
...

(Alpamiş: 1999: 24-25)

Yukarıda örneğini verdiğimiz kahramanın atının hazırlanması, teması sadece bizim inceleyebildiğimiz; Ergaş Cumanbülbüloǵlu'nun "Ravşan" (ss. 273-275) ve "Dalli" (ss. 25-27), Fazıl Yoldaşoǵlu'nun "Alpamiş" (ss. 83-84), Polkan Şair'in "Gülner Peri" (ss. 73-74) ve Rahmetulla Yusufoǵlu'nun "Göroǵlining Tuǵılışı" (ss. 130-131) destanlarında oldukça benzer bir yapıda bulunmaktadır.³

Özbek bahşıları tarafından oluşturulan bir başka tema, "kahramanın ailesiyle vedalaşması" sahnesidir. Kahramanın atının yolculuğa hazırlanmasından sonra kahraman ailesinin fertlerinden birisiyle vedalaşır ve karşısındaki kişi kahraman hitaben, "yol bolsın? (nereye?)" kafiyeli bir şiir söyler. Bu temaya örnek olarak da İslam Şair'in Erali ve Şirali Destanı'ndan alıntı yapıyoruz:

Farzandli üy daim bolar lalazar, (Çocuklu ev daima olur lalezâr.)
İkkavingni kördim, boldım bikarar (İkinizi gördüm, oldum bikarâr,
Dal boyingdan enang bolsın sadaǵa, (Dal gibi boyunuza ananız kurban,)
Ey kozı-koçkarım, senga yol bolsın? (Ey kuzum-koçkarım, nereye?)
Kökarsin lalalar faslı gül bolsın, (Göversin laleler mevsim gül olsun,)
Karşı düşman daim senga el bolsın, (Karşı düşmanın daim sana el olsun,)
Casadingdan menday ka'bang sadaǵa, (Ben gibi kâben endamına kurban,)
Bulǵarning törasi, canlar, yol bolsın? (Bulgar'ın töresi, canlar, nereye?)

(Erali ve Şirali, 1987: 37)

Karşılıklı konuşmalar ve kahramanların ayrıntılı tasvirleriyle süslenmiş olan "Kahramanın ailesiyle vedalaşması" teması, Ergaş Cumanbülbüloǵlu'nun "Ravşan" (ss. 380-382) ve "Dalli" (ss. 39-43) ile Rahmetulla Yusufoǵlu'nun "Göroǵlining Tuǵılışı" (s. 166) adlı destanlarında bulunmaktadır.

³ Fazıl Yoldaşoǵlu'nun anlattığı Alpamiş Destanı'nda atın hazırlanması temasının örneği için bkz. Karl Reichl, 2002: 229-231.

Özbek destanlarında bulunan ve üzerinde durmak istediğimiz son tema, “kahramanın savaşması” sahnesidir. Kahraman bu temada anlatılan destanın türünün “kahramanlık” veya “aşk” destanı olmasına göre çeşitli amaçlar için düşmanlarla savaşmaktadır. Bu sahnelerde kahraman olağanüstü özelliklere sahip atının da yardımıyla sayı olarak çok fazla olan düşmana karşı galip gelebilmektedir. Bu tema, kahramanın düşmana karşı at sürmesi, kahramanın çeşitli durumlardaki hareketleri ve kılıç, kalkan, ok, top ve tüfek gibi silahların tasvirleriyle oluşturulmaktadır. Özbek destanlarındaki kahramanın savaşması temasında çok çeşitli şekillerde oluşturulmuş örnekler olmasına rağmen, yaygın olarak kullanılan “meydan içine/içinde” veya “meydan üstüne” ibaresiyle biten şiirler kullanılmaktadır.

Bu temanın güzel örneklerinden biri olarak, Ergaş Cumanbülbulöğlü’nun Dalli Destanı’ndan bir parçayı alıntı yapıyoruz:

Meydan boldi köp batırlar düç boldı,	<i>(Meydan oldu çok yiğitler buluştu,)</i>
Korkakning, yarenler, közi yaş boldı,	<i>(Yarenler, korkağın gözü yaş oldu,)</i>
Tağ içinde bir kattık savaş boldı,	<i>(Dağ içinde çok sert savaş oldu,)</i>
Heç adam körmagan inkıllaş boldı,	<i>(Hiç adam görmeyen araya daldı,)</i>
Yatgan koşın köp belaga düç boldı,	<i>(Yatan ordunun başına çok bela geldi,)</i>
Göroğlining vakti cüda huş boldı,	<i>(Köroğlu’nun yüreği ferahladı,)</i>
Kişi bilmas cüda yahşi iş boldı,	<i>(Kişi bilmez çok iyi iş oldu,)</i>
Göroğlining batırları peş boldı,	<i>(Köroğlu’nun yiğitleri onun peşinde,)</i>
Saylanışıp yürdi meydan içinde.	<i>(Sayarak yürüdü meydan içinde.)</i>

(Dalli, 1972: 306-307)

Buraya kadar verdiğimiz örneklerden de görüleceği üzere, Özbek destan anlatıcıları olan bahşılar, Sözlü Kompozisyon Teorisi’nin ortaya koyduğu unsurlar bakımından oldukça zengin bir yapı arz etmektedir. Bu yapının oluşmasında, Özbek destan geleneğinin farklı tarzlara sahip destan mektepleri oluşturacak kadar gelişmiş olmasının etkisinin yanında, Özbek bahşılarının çok sistemli bir usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş olmasının da büyük bir etkisi vardır.

Özbek destan geleneğinde acemi bir anlatıcının usta bir anlatıcı olana kadar birkaç yıl boyunca eğitim görmesi gerekmektedir. Usta bir anlatıcı olmaya karar veren çırağın eğitiminde belli aşamalar söz konusudur. Özbek destan geleneğindeki usta-çırak ilişkisi üzerinde duran V. Jirmunskiy ve H. Zarif’in verdiği bilgilere göre; “usta çırağına bazı ödevler vererek çırağının destanlarda sık sık kullanılan kahramanın atının eyerlenmesi, kahramanın at sürüşü, savaşması vb. gibi sahnelerin kurgusunu öğrenmesini sağlar. Eğitimin ilerleyen

zamanlarında, çırağının destan anlatmaya yeteri kadar hazır olduğu kanaatine varan usta, kendi anlatmasını yarıda keserek destanın devamını çırağına anlattırması söz konusudur.” (Jirmunskiy-Zarifov, 1947: 36) ırağın eğitiminin ilk dönemlerinde sürekli ustasını dinleme yoluyla destan metinlerinde bulunan geleneksel formül ve temaları öğrenmektedir. Tabii ki, bu yapıların hepsinin bir arada öğrenilmesi mümkün değildir. Bu unsurlar, ırac tarafından eş zamanlı olarak öğrenildikten sonra, çırağın yaratıcılık kabiliyetini geliştirmesi ve parça parça öğrendiği destan metinlerini başarıyla birleştirebilmesiyle alakalıdır.

Böyle bir eğitim sürecinden geçen genç destan anlatıcısı profesyonel bir bahşı olması, ustanın eğitimin tamamlandığına karar vermesi ve çırağını davetliler karşısında sınaması sonucunda gerçekleşmektedir. (Mirzayev, 1979: 35-36) Bir destan anlatıcısı, ancak bu sınavda başarılı olduktan sonra dinleyici karşısında profesyonel bir destan anlatıcısı olarak tek başına destan anlatma hakkına sahip olmaktadır.

Özbek bahşılarının bazıları, destanlarını neredeyse hiç değiştirmeden, ustalarından öğrendikleri gibi anlatırken; usta destan anlatıcıları olan bahşılar, dinleyicilerin taleplerini de göz önüne alarak, ustalarından öğrendikleri formülleri ve temaları geliştirmişler ve zaman içinde bu unsurların yenilerini oluşturmuşlardır. Özbek bahşıları arasında yüksek yaratıcılık kabiliyetine sahip olan Ergaş Cumanbülbüloğlu, Fazıl Yoldaşoğlu, İslam Nazaroğlu, Muhammedkul Canmuradoğlu Polkan gibi usta anlatıcılar gösterilen saygının bir ifadesi olarak da “Halk Şâiri” unvanını almışlardır.

KAYNAKLAR:

- Alpamiş*. (1998), Anlatan: Fazıl Yoldaşoğlu, Yayına Haz.: H. Zarif-T. Mirzayev, Taşkent: Şark Neşriyatı.
- Alpamiş*. (1999), Anlatan: Polkan Şair-Ergaş Cumanbülbüloğlu, Yayına Haz.: T. Mirzayev-Z. Hüseyinova, Taşkent: Yazuvçi Neşriyatı.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. (1999), *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dalli. (1972), Anlatan: Ergaş Cumanbülbüloğlu, Yayına Haz.: H. Zarif, *Bülbül Teraneleri-II* içinde, Taşkent: Fen Neşriyatı, ss. 7-357.
- EKİCİ, Metin. (2004), *Türk Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Erali ve Şirali*. (1987), Anlatan: İslam Şair Nazaroğlu, Yayına Haz.: T. Mirzayev, Taşkent: Edebiyat ve Sanat Neşriyatı.
- FEDAKAR, Selami. (2003), *Özbek Destan Geleneği ve Rüstem Han Destanı*. E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Göroğlining Tuğlişi*. (1996), Anlatan: Rahmetulla Yusufoglu, Yayına Haz.: T. Mirzayev-Z. Hüseyinova, Taşkent: Yazuvçi Neşriyatı.
- JİRMUNSKİY, Viktor - Hadi Zarifov. (1947), *Uzbekskiy Narodniy Geroičeskiy Epos*. Moskova: Ogız.
- LORD, Albert B. (1960), *The Singer of Tales*. Cambridge: Harvard University Press.
- MİRZAYEV, Töre. (1979), *Halk Bahşularining Epik Repertuarı*. Taşkent: Fen Neşriyatı.
- Ravşan. (1972), Anlatan: Ergaş Cumanbülbüloğlu, Yayına Haz.: H. Zarif, *Bülbül Teraneleri-II* içinde, Taşkent: Fen Neşriyatı, ss. 361-575.
- REİCHL, Karl. (2002), *Türk Boylarının Destanları (Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı)*. (Çeviren: Metin Ekici), Ankara: TDK Yayını.
- Rustemhan: Uzbekskiy Geroiko-Romeničeskiy Epos*. (1972), N. V. Kıdayş - Pokrovskaya. Moskova: Nauka.

**“Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslar Arası Sempozyumu”, Gazi Üniversitesi-
Ankara, 25-27 Kasım 2004.**